

A születéshez és halálhoz fűződő nemesség-
pátrói népszokások, hiedelmek

190-86

Székely Múzeum
MA-1850/86
Néprajzi osztály

A terhesség. Ezt a nőt kb. azóta huz-
nálják nálunk, amióta terhességéről van, illet-
ve a gondozás a falvak leközigéig is kiterjedt.
Azelőtt az asszony viselő, még régebbi nézés se-
rint "vastag" volt. "Hosszraesött a gyermek!" A
születés után csak a fiú volt a "gyermek", a
kislány, az csak "lány".

A nem kívánt terhesség elleni védekezés az "em-
bőr" (fiú) kötelessége volt. Ha sok volt a gyer-
mek, azt mondták: "az a ronda ember nem
tud vigyázni." A vigyázás a megszületett kö-
zösséget jelentette. De hallottam egy öregasszonyt
aki így panaszkodott: "... ha csak a gyatyája
ért hozzám, má' így maradtam. Minnyire hoz-
zám esött a gyermek."

A fiúnak örültek jobban, az volt a gyermek.
Hogy fiú legyen a születendő gyermek, erre is
voltak tanácsok, de így gondolom, ezt ezek
sem hitték, akik mondták, mert ezt általában
vice formájában szokták előadni. Például: "Az
ember tarisznyát akasszon a nyakába ottanor,
akkor' gyermek löm." Vagy: "Kalapossan vringálta."

beszéltek, hogy mögött neki, csak ünök lött, ortán esetagattak. Arzentik, hogy míg a felra is főmárott az ez ünök, a bábaasszon mögérte agyonvernyi sörpüv. Mör csak sörpüve' lehet agyonvernyi ollat."

A szülésnél a szülő nő édesanyjának nem volt szabad jelen lenni, mert akkor nekieszen szül az anya. Mésok szerint éppen ez ellenkezője az igaz. Ezt a hiedelmet nem sikerült kirtézni.

A gyermek "másvát" (michlepingyt) gyümölcsfésőbe érték el. "Ha azt akarik, hogy maj' a másik lán lögyön, akkó' ömáfatiájébe kö' elájnyi, ha mög gyerököt akarnak utánna, akkó' körtéfatiájébe." Ezt a szokást egészen az 1950-es évekig gyakorolták mindaddig, míg az anyagok itthon születtek.

Hogy a gyerek ne legyen kénges, közzellen a születése után hideg vízbe mártották, csak ortán füröntötték. Hogy göndör lögyön a haja, megkentegették göndörzörü birkabundán. A bal csuklójára piros cérnát kötöttek, hogy meg ne igazszik. (Finknak, lánzóknak egyaránt.) Ha a gyerek nagy hajjal született, azt mandlák, kukoricát lopott vele az anyja. Ha kopas volt a gyerek, akkor tököt lopott az anyja a terhessége idején. A szülés után 2 óra hoz-

száig nem adtak enni az anyjának, mert ha
eszik, nagy marad a hasa.

Az anya a szülés után 8-10 nap fekilő-
dött, de a szülés után csak a „kieresztés” (egy-
házkerülés, mely szerint a szülő édesanyja miután
fölgyógyult, első útját a templomba teszi) után
vethette be. A kieresztés a keresztelő utáni má-
sodik-harmadik vasárnapon volt a délutáni kö-
nyörgés után. Ekkor három széklet ment: az
anya, a bábaasszony és a szülő nő édesanyja.
A gyermeket ilyenkor a bábaasszony vitte és a
templomba érve adta át az anyjának.

A keresztelést nem becsülták sokáig, mint
napjainkban. Általában egy hetes korban már
megkeresztelték a gyermeket, hiszen míg meg
nem keresztelték, állandóan viggyezni kellett a
rossz szellemektől, hogy ki ne vesdéljék. A
kieresztés módjára azonban senkitől sem kap-
tam egyértelmű véleményt. Gyermek pl.: „Hát volt
ottan régön essenték, de nem tudom kié volt.”
Vagy: „Hát izé nem így ám, hogy fővölték a
gyeröket, ortán márikat tölték oda helötte, ha-
nem bellü má' nem ottan volt az a gyerök mind
annakelötte. Ha a formája ottan maradt is.”

Kieresztésig a szülő nő nem léphetett át a
mesgyét s ugyanaddig lehet 4-5 hétig passzívan

volt. A mi falunkban 3-4, sőt 5-6 komája is volt a mülöknök. A koma, illetve keresztkoma nem cimborát hivat jelent nálunk, de éppen erre akartak kitérni a továbbiakban. Általában házaspárokat hívtak keresztelgetni (komának) s ha mégis lényűt, vagy legényűt, akkor annak a majdani házastársa automatikusan keresztmülö lett. A komaasszonyok (a gyermekek keresztanyjai) fölvaltva vitték hetenként a parzítót. Szerdén, vagy vasárnap. Esetleg az egyik szerdén, a másik vasárnap. Úgy kellett keresztelniük — egymás közt megbereélve —, hogy mindegyikre kétfő parzító is kerüljön a keresztéig, mert keresztis után már nem volt szokás parzítót vinni. Tehát keresztéig volt az asszony parzítóban. A parzítót ketten vitték. A parzítózó komaasszony az édesanyjával. Kivétel az képezett, ha legényű volt a koma, akkor az ő édesanyja vitte a parzítót valószínű rokonaasszony segítségével. Férfi nem vitette. A parzítózó komaasszony édesanyja vitte a fején a parzítósvékét nép „főzödésös” parzítósvékével (ez a nép szötte, amely one of all-ra készült) letakarva, a fiatalasszony pedig a kezében a vörösbőrrel teli „pintösűjegőt” szintén vörös szöttebe fogva. A parzítósvékébe kilenc, tengeri mézes díszítés van, amely

a kilenc hónapot minbelizálja. Az ügyet nem szabad bedugni, mert akkor nagyon hamar lesz a másik gyerek. A házhoz érve a fiatalasszony setke át a sikét a fejére, az anyja pedig az ajtóból visszafordult, ő nem ment be a házba.

A háziak lesegítették a sikét a komaasszony fejéről az országra, de addig nem nyultak a paritához míg a víz meg nem bontotta. A „mög-bontás” abból állt hogy a sikán lévő passitosmunka egyik sarkát felhajtotta. Utána estén már a passitos víz nem nyult hozzá, hanem a háziak, általában a szülő asszony anyósa rakta át az ételket a sejt edényeikbe. A paritból valamilyen mindig visszasempéntek a passitos-ikába. ~~Vagy~~ Egy kuglófot, vagy egy patkót, esetleg néhány felét rétest. Estén a passitos komaasszonyt országra ültették és együtt ebédelték abból amit vitt. A parit egy teljes — majdnem lekodalmi — ebéd, húsléves cévancsillal, Lyúkleől és markahúrból. Pirított Lyúk külön. Dinmóhúst régen — éppúgy mint a lekodalomra — nem kénittek paritba. Ez az ötvenes években ^{után} jött szokásba, amikor már a teljes passitot elhagyták, de azért vitték a komaasszonyok látogatás alkalmával réstott húst, süteményt. Ez ma is áll. A passitos sütemények voltak: a rétes, kukoricás (jutt kulcs), patkó, kub-

li (kuglóf), majd később édes sütemények. Mindenből páratlan db. Ilyenkor, míg az asszony puszitban volt, az egész család a pusiton élt. Rosszindulatúan ilyen megjegyzést szoktak tenni a nem éppen jól sikerült gyerekre a szülők haragosai: "Na, ezt is csak a puszit kedvéért csinálták."

A keresztkomarég a felunkban kölcsönös. Ma is. Egymás gyerekeit kereszteltetik. Ha az első gyerekről már van koméja a házaspárnak, vagyis ha ők már kereszteltették valakinél, akkor az az első keresztülő, az ő kezén kereszteli a pap a gyermeket és csak utána adja át a másik keresztanyának. Aztán ott az oltár előtt sorba adogatják egymásnak, hogy mindegyik kezén legyen egy kis ideig.

A gyermek mellett ezzel a kivarralt jegyzetlővel takarták le, amit az édesapja kapott öolegénykorában a menyasszonytól (a gyermek anyjától).

Azikor a keresztelőről hazatértek a gyermek kezébe — ha lány — tűt, főtőkanalat adtak, hogy jó varró, jó sütő-főző legyen, ha fiú, akkor orlovt, fejzengélet, hogy jó „gazdaembőre” legyen.

A komabél. Nagy ebédet, majd vacsorát és reggeliző tartó mulatságok rendeznek ilyenkor. Ez a komabél. Egy cimbalmost szoktak ilyenkor

fogadni. A komabírók általában 20-25-30-
évek. A keresztmülökön kívül a közeli hozzátar-
tozókat: szülőket, nagyszülőket, testvéreket hív-
ták meg. A gyermek keresztmüléinek testvéreit,
szüleit nagyszüleit a keresztelőtől kezdve komának,
komasszonynek szólították kölcsönösen. Ezt a szo-
kást ma már nem gyakorolják. Volt olyan, hogy
az ember el sem tudott igazodni azon, hogy ki
kinck, ki az komája. Mint már említettem, a ko-
ma nálunk nem barátot, cimborát jelentett, a ko-
maság kizárólag a keresztelésről jött létre. Lei-
rok egy érdekes — egyáltalán nem ritka — példát.
Az én egyik keresztapámnak volt egy kései kis
öccse. És ezt a kisfiút az én idősapám magáéna
komámnak szólította. Nagyon furcsa, ma már rit-
ka nevetségessé számít, hogy egy 30 év körüli
ember megmagázson egy 5-6 éves gyermeket, de a
szokás törvénye így kívánta. Ma már a kereszt-
komák is kezdek egyenért, ami kb. így '50-es
évekig egyenesen rértínck számított. A komázó
megszólításnál annyi a különbség, hogy az ija-
zi komát, tehát a gyermekem keresztapjait
keresztkomámnak, a keresztkomám testvéreit pe-
dig csak komámnak ~~ill. kó~~ szólítottam. Anzo-
nyoknál a gyermekem keresztanyja (b) komám-
asszony a testvér pedig csak komasszony.

A keresztmülők meghívása. Régen nem hívtak a közeli rokonságtól komát, ez kb. csak egy év-tizede jött divatba. Erre volt magyarászat. A közeli rokonok közt általában voltak vagyoni perek országhodáni viták országhodáni. A keresztmülők pedig szerettekből állt. Ezt olyan beszédben tartották, hogy ha egy példával akarom magyarászni, jobban elítélte a falu est, aki a keresztmülőkkel, komasszonyával haragban volt, mint ha apját, anyját, testvérét tagadta volna meg. Általában a lány- vagy legénykori pajtásokból választották a keresztmülöket. Mindenki olyan magáhozvalót. És bár nem volt arra példa, hogy az ilyen meghívást valaki visszautasította volna, nagyon ritkán fordult elő, hogy a módosabb gazdaságú szegény komát választották és vizont. Mindenki tudta, ki illik hozzá körben, rangban egyaránt. Tanult embert sem hívtak a paraszt komának.

Most visszatekintek a keresztmülőkhez. Mivel a keresztmülők általában vasárnap volt, a keresztmülöket pénteken délelőtt (mint lakodalomra, csak nem hajnalban) hívták meg először a bábaasszony. Több hívás nem volt egészen vasárnap reggelig. Akkor a keresztmülők gyerekek apja ment el meghívni a keresztmülöket (komákat). A komasszonyok (krisztányok)

mészolók beharangzóra — és így 10 óra felé — mentek a gyermekért. A keresztapák beharangzóra mentek a templomhoz. A keresztanyákat reggelivel várta. Ez kosárgya, pörkölt és kukorica volt. Beharangzó után indultak a gyermekkel és így az istentisztelet felébe, a fő-énekek alatt vonultak be a templomba a bábaszorongókkal az élen. A keresztanyák illykor nem az asszonyok padjába ültek a kislánccal, hanem a férfiolddalra. Régen, így az 50-es évekig az istentisztelet befejezése után kereszteltek és csak a keresztülők és a meghívottak maradtak bent. Később és ma is az istentisztelet kezdetén tartják.

A keresztelés után a keresztanyák elvittek a gyermeket a parochiára, ott a pap bejegyezte a keresztülők személyi adatait, aztán ők is mentek ebédre a férfiak után, akik addigra már helyet foglaltak az asztalnál. Illykor a házaspárok nem ültek egymás mellé. A keresztapák az asztal belső, fel mellett: oldalra, az asszonyok pedig elük nembe. Ebéd után így „ötletistájban” az asszonyok hazamentek átöltözni „innapöndélutánjába” mert a népi drága ruhában, amiben templomba mentek, nem szoktak táncolni, mulatni. A keresztanyák nem mentek haza, ők tovább ültek itt a mulatón. Este aztán a koma-asszonyok addig nem mentek városára, míg a gyermek apja kereszt-

komájuk) érték nem ment. Ez a szokásrend sok el-
 celődésre adott okot, különösen ha a „körözt-
 koma a szokásnál hosszabb ideig hiúta a koma-
 asszonyt. Mert hány hát ugye a férjek mind ott-
 maradtak vigyázni a gyermekágyas koma-asszony-
 ra, s bizony a felüben a rossz nyelvek beszélték
 olyesmit, hogy a borjúkötelen lévő férj megpróbál-
 ta megkísérteni valamelyik szép koma-asszonyt.
 Amikor a keresztkoma sora véget a meghívás-
 sal, hazament az ott hagyott komáikhoz, az ass-
 zonyok pedig beszéltek egymáshoz és együtt ma-
 ltk vacsorára.

Az utóbbi időben kb. négy két évtizede két-
 napos komabált is tartanak, de a régi, az ige-
 ri hagyományos komabál reggel, hajnalharang-
 szókor ért véget.

A komabált a gyermekágyas szobában tartot-
 ták s az ágy illykor is vetetlen volt. A szü-
 lő asszony a keresztéig nem tehetett fejére a
 menyecske-főkötőt, csak egyszerű fejkendővel
 köthette le a fejét.

Mielőtt a keresztelőre indultak, a bábaasszony
 mindegyik keresztanyától megkérdezte, nem men-
 ténál-e. Ha igen, akkor annak a keresztanyának
 az első pöntőjével meg kellett törölnetni a kis-
 gyermek arcát, hogy ki ne sebesedjen. Ez a pön-

tővel való tőrés vonatkozott az igézetre is. Ha valakit megigéztek azt mosléba meg kellett mosdatni és alsópintővel megtörölgetni. Az igézést így magyarázták: "Rejte felejtötte a tekintetit," Hogy meg ne igézzék a gyermeket, csínyének, rondának nevezték és felkíséren megköpökdétek. Öregszülöm — pedig ő nem hitt a babonában — így szokta azt emléni: "pö-pö-pö".

A renties az más volt. Az volt a "töemén". A szó abból eredt, hogy ~~hogy~~ valamit köthek a manedő emberrel (kisgyermekkel) tehát töeményben van. Ha a gyermek betegsége, "töemén"-nek tulajdonították, egy öregasszony háromszor átdobta a saját feje fölé a söpűt. Hátrafelé. Aztán öntetvi is szoktak. Angószontól hallottam a következőket: "Mikor a Beriskám még vakkosba vót, a márik lán, a Margit (egy ével időzött nyaktestűre) fölére hajtat a böcsőnek és sikongatott a picinck. Az mög így mögijedt, hogy ním daltunk vele miringángi. Akkor evittem éde a Pali Vica ninió', hogy öncse mög. Hált így kihozta az a vjess azt a böcsőt, mög höggötte a márik kistánt... Akkor evve visse' háromszor mögöntötte a Beriskámot ortán nem lött neki bejja."

Ha a kisgyermek valamilyen ételt nem evett meg sőt kifejesetten utálta, azt fontották szét,

ment veleki ugyenolyan ívelt eldugott élöle, hogy neki ne kelljen adni belöle.

A serdülőkorban ha járt a kislányok mellé, azt kellett mondani háromszor: „Szép asszonyok szopik.” A munkatársak a kislányok nagyon szégyelltek és igyekeztek eltitkolni az anyjuk előtt. Egymástól tanulták el, hogyan kell ilyenkor az első pöntöt biztosítással felbökni a lábuk közt. Ezt nem is lehetett észrevenni. A sok ruhaga előtt nem hordtak bugyit, a hétköznapi elsőpöntök pedig kizárólag piros pergétekből voltak.

A lányok mintán megkonfirmáltak — 12 éves korban mehettek téncebe. Szándékosan nem itambált, hiszen az nem, segy nagyon ritkán, tén évente egyszer volt itt a mi falunkban. Volt viszont tavasztól őrig minden vasárnap délután ténce az újjannan épült házakban s egyéb épületekben. Egy-egy imbalmos mindig akadt a faluban aki a zertit szolgáltatta. Ezek a ténceimleltésigok szigorúan imédregherangsóig tarthattak. Ha megkondult az eszterangy, mindenki hazament.

Hallottam, olvastam, hogy vannak vidékek, ahol a fiatalnő a kocsmaiba járt (jár) táncolni. Nálunk Pütróban (régén Nemespétió) nemhogy régen, de napjainkban se tartózkodik egy valamire való való lány vagy asszony a kocsmaiban. Csupsán bevérsádni járnak be. Kivétel csupsán az képezett, ha a kocsmatérmet valamilyen önzőjével céljára kibírel.

lét. Ugyan volt pl. 1946-ban egy táncanfolyam (tánciskola), arra én is jártam. Ugyankor azonban az itél-
mérés mincként. Ma már kulturáltebb (?) körülmé-
nyek közt mérészekhatnak a fiatalok, hiszen van
a faluban kulturház, amit egy 1950-ban kitéle-
pített kálék házából alakítottak át.

A táncrakérésnél a lányok megvánták, hogy
a legény eljűk álljon. A kérés csak ennyi volt: Szu-
had? A táncrakérés nem volt szabad vízmentesítés.
A tánc befejeztűel a legény leköröztű a lány egye-
dűl ment vissza az anyjához vagy a lények körű.
A következű tánchoz már új földkérés jűt. Ez itt
míg a '40-es évek vége felű is így volt.

A gyermekek 12 éves kor elűtt is táncoltak, utá-
nozva a nagyokat, de csak a maguk-kori pajtá-
súkkal. Leginkább két kislány szokott összekapasz-
kodni. Ez nem földkéréssel ment.

A halál

Ha a szűkkel a bagó' (bagoly) valaki hajléka
körűl, ott hamarosan halott lesz. Ha a pucok (va-
kend) az épűlekek körűl földűrja a földet, abban a
hűstben meghal valaki. "Kítűrta a pucok." Ha a va-
sárnapdélutáni könyörgűre szomorűen szűnek a ha-
rangok, a következű hűten halott lesz a faluban. Ha
álmanokban jűszűlkűdűnk, halott lesz. Ha csak haj

Ha sok haját kifésülnék elmunkban, kedves hozzátartozóink közül hal meg valaki. Ha elmunkban kiesik a fogunk, halott lesz, ha bánkódunk a kihullott fogunk miatt, akkor a hozzátartozóink közül.

A haldeklóhoz papot hívtak, hogy gyóntassa meg. Azt tartják, a gyónás után megkönnyebbült a beteg. Ha nagyon sokat szenvedett elhioták hozzá a haragosait, hogy beküljenek ki, mert addig nem tud meghalni. Ha kínjában, fetargós közben lesett az ágyból, azt mordták ledobták az ördögök. Egy nem éppen példás életű emberről mesélte az anyósom: "... akkor orotán mikor halódott, így ragdaaták az ördögök a naba közepire, csak így csattogott." A mi falunkban ma is jól imádkozzon mindenki, hogy a temetésekor mennydörgés, villámlás, szél-hóvihár ne legyen, mert azt 100 év múlva is emlégetik. A csöndes eső, az nem számít, az szép. "... még az az ég is mögnizette." Amit nem felejt el a felhő: "... mikor a víz ... + (a nevét nem isem ki) temették, így csattogott, hogy a köröndök tujjába bújdnak, mior a villám ragdaat bele a gödörbe, Sok rosszat tört életibe még há' embört is "öt ölt)." Egy másik: "mikor a néit temették nem lökte. tört a koporsóhá' odamönnyé, a villám mög ragdaat bele a gödörbe. Mör' ottan gyerökvantó esszen vót. Tjön soknak a gyeröket cetötte." (Gyerökvantó = megszatelhejtés)

A halottháló mellett nem szabad nagyon írni, mert megnehezítik a halotthálót. „... akkor igén neheresen hal mög.” „... nem szabad förennyor, mör má vót ottan, hogy förétték, orstán akkor ezután igén sokáig halódott.” (rin = ri)

Csak ezután csöngetik ki (ma is) a halotthalt, ha már föbravatulozték. „... éde né gyűjön ad-dig más, még nincs mindön életva.” A hosszúter-tosók rakták rendbetenni az elhunytat, de ha felték hozzángulni, mindig volt a faluban olyan ember, aki ölték, hogy rakták halotthalt öltözletni, akkor neki rölték.

A ravatal röt ezóta használják a falunk-ban, amióta elkiszült a konyhában a ravatalosó. Ott-hon, a lekióban „halotas égy” (nem tivedis: egy t-el) volt. A raba padlójára egy vörönlépedőt tirtit-ték s a meretlenre vltörtek halotthalt arra fektet-ték. A mosómedencébe langyosvizet öntöttek. Várotk, kimosott fctör vörönléből (kánivörönléből) „repitöttek” egy darabot, azt a langyos vizből kifacsarták és a halotthalt az arcánál kezdve gyöngödel letörölget-ték vele. „Né mionnyön mögön muskossen a más-világra.” A halotthaltosó vizet az istökcsöpögésbe (szabaderezes vizlesurgás) öntöttek.

A firtihalotthalt megborotválják. Vagy a hosszú-

karosok, vagy hiának valakit, aki ebben gyakorlatos.
A felöltözés szokásformája rendkívül lényeges a
halottnál, mert annak úgy kell kinézni, mintha ska-
ndinávól ugrott volna elő. A kedves és fiatal halott-
ra a legzebb ruháját adták, illetve azt, amelyikről tud-
ták, hogy a legkedvesebb volt. "Est merethe legjobban,
est hadol vigye." Így kerültek földre a gyöngyös
kasmír szoknyák, kasmír kardök (nőknél). Ez a szokás-
rend csak akkor változott, ha az elhunyt még életé-
ben megmondta, mit edjanak rá. Volt, aki kérte, hogy
őre az örskákat adják "... a földre az is jó lömz."
Míg két asszony a halottat öltöztette, a többi
már készítette a halottas ágyat. Azt, amiben meghalt.
Az ágyat a szék szélére középbe, a mesterszeren-
de alá tették. A fökhelyre. Az ajtóval szembe. Annagi
tömött "szőmapiánát" (szalmaszák) raktak az ágyba,
hogy a fejre föléli ágytámla ne létszódjék ki. Né-
nem szalmaszák elég volt erre a célra. Akkor a
szék "főszódós" szőpés halottas lepedőket köibe
részdelték a legfőbb szalmaszákra úgy, hogy a föl-
dig érjenek, de a halott alatt ne legyen. A test
alá sima fehér lepedőt tettek. Nénem dízes fe-
hér vászmos került a fej alá és a legfőbb fölé. Míg
tettek egy összehajtogatott kendőt. A felöltöz-
és alatt halott dereka alatt áthúzták egy hosszú

kandószt, Négy ember kellett ahhoz, hogy a halottas
ágyra emeljék. Egy a vállánál, egy a lábánál, kettő
pedig a kandósó két végét fogta a derekánál. Az
ágy alá hideg, vissza fele edényt tettek. A halot-
tas ágyon még elmozdították ruhájan a récsákat. A
halott lábán akár férfi, akár nő fehér palenthorisznya
volt. Így mondták: „fehérkepcse”. Lábbelit nem húzták
a lábára, de volt akiét belekelték a koporsóba. A fér-
fi halott keletjét jobbról a feje mellé tették. A halott
kezét kétjellekppen székük elrendezni. Volt aki a mellén
önrekalosolta mintha imádkozna, márok ost tartották,
nem szabad most nyomnia a gyomrot és fölpuhád. Így
kétfelől melléje rakták a kezét. Öncehajtogatott fehér
szelkendőt adtak a közébe. A templom: énekeskönyvet
mindenkinek melléje tették. A szemfedő rima fehér
pörcevarsonból készült. Ennek mindkét végét jó vastag ré-
lesen kiciprészték. (Ollóval kicikkaszták, virágmintákat
váltak bele.) Kb. így másfél évizede már kinn se-
lyemfejjel vérévelnek. **Míg** a halottas ágyat bémé-
tették, az egyik hosszútartósó elment a paphoz és a
débánhoz (harangozó) bejelenteni a halálesetet. Ha éj-
szaka volt, akkor természetesen vártak a bejelentés-
sel reggelig. Ugyenkor est is megbeszéltek, mikor
lesz a temetés. Fontos volt, hogy amikor kivőn-
getik, már feldíszítva legyen a halottas ágyon. A
háziak között mindent rendberaktak, hogy mire

jönnek a nézők a halottas házhó', szép tisztaság legyen. A látképet és a fényképeket (a falon) szines szöttekkel dekorálják be. Itt nem volt fontos a fekete szín a szöttek piros, bordó, kék színével készülték. Nyenkor láthattuk meg a nézők, hogy ki nek milyen és mennyi "cifra ruhája" van. (Ez a szines szöttek.) Az ablakokat bezárták és így sötétítették, hogy a nap ne süssön be a halottas szobába.

A kit nap előtt, míg a temetés napja el nem jött, szinte egymásnak adták a kilincset a halott-nézők. Nem időztek soká' a halottas háznál, csak megnézték — vigyáz kitakarva — és néhány szót szöttek a házbélieknek, akik borral kínálták a nézőket. A borosínny a halottas szobában volt a szöttek ablakkal letakart asztalon. A nézők elfogadták a bort, de csak illendőségből. Alig ittak az üvegből. Igen, az üvegből ittak. Nyenkor hívták meg a nézőket vérearsztóba. Ez egyszerre ment: „Gyűjjenek em ketők estére (ill. holnap estére) vérearsztóba.” A válasz: „jó van, maj' gyűjünk.”

A dékán csöngette ki a halottat. Félóra három, négyre kettőt „csöndétölt”. A csöngetés után két keranggal kiharangozták (Ez ma is így van). Azután a temetőig 2 óránként kerangoznak rája. Az egyik kerangot a dékán, a másikat egy közeli rokon — de nem testvér, zülö gyermek — hárta. Aki dup-

lén harangoztatott, ez duplán fizették a dékánnak. A másik harangozó, a rokon az nem pénzt kért, és kölcsönös volt, akárcsak a "gödöréjés" (sírásos).

A harangozóhoz ma már nem kell rokonni se-
gítségül mivel néhány éve vállannyal működik a ha-
rang, de a "gödöréjést" a mai napig a rokonrög-
ből való két férfi végzi. Az első - második unoka-
fivér, illetve azok unokájából valaki. A sírgödört
mindig két nap éssék. Akkor is, ha egy nap el tudják
végzni. A temetés napján kell befejezni. Ha kész, az
élők kezét rajzolnak a sírgödör fekére.

Ilyenkor a halottas háznál nagy készülődés, sí-
fés-főzés van. Mint egy kis lakodalomra. Mintán
kiszöngeltek az elhunytat, a legközelebbi hozzátartozója
elmegey meghívni a rokonrögöt a temetőre és a halot-
tas torza. Ez a meghívás nem volt időköz köztve, ál-
talában^a reggeli, vagy az esti órákban történt, ami-
kor a felváltó ember a ház körül van. A közeli ro-
konrögökből az emberekkel segíteni is hívták a síkfés-
főzéshez.

A "vénasztás" a temetőt megelőző estén volt.
A fal mellé hosszú asztalt tettek, ha sok vénas-
tást vártak, akkor a szoba mindkét oldalára és a
halottak szobájában. Az asztalokat mőttes alonzzal borí-
tották és ívegekben bort raktak föl. A család ille-
kor nem szokott a halott mellett lenni, mint egyes

vidékeken, hanem a kongrában sürgölődtek és csak
közbe-közbe mentek be kis időre a viresztókhoz, hogy
borsal kínálják őket és néhány mondat erejéig beszélgesse-
nek az elhunytból. A viresztók így 11 óráig énekeltek
Kiszárolag a templomi énekeskönyvből, azon belül is a ha-
lotlus énekkeit. Akkor hagyták elha, amikor a háziak tá-
lalni kezdtek. A viresztáni vacsora márkapörkölt és lgák.
apriólek (zuzsa, máj) volt kukorissal. Körök nem volt a pör-
költöz a "levél" (maftját) kukorissal mártogatják. (Itt
szertán megjegyezni, hogy ezt lakodalomban is így ettek.
A pátóriak a pörköltet ma is így szertik.) A vacso-
ra után a szobában volt, ahol viresztoltak. Ott a
halott mellett. Sok ilyen viresztáson voltam. Így kívül
ről szemlélve nyomasztóvak tűnik, de különösebben
senkit nem zavart a jelenlévők közül. Megszokták.
Az persze igaz, hogy amíg a holttestet nem mozdítat-
ták, nem volt baj, a koporsóba pedig csak később
a temetési szertartás előtt tették. Az ablakokat nem
nyitották ki, míg a halottat ki nem vitték a házból.
A viresztáni vacsora után már csak egyet énekeltek
és így majdnem pontosan éjfélkor ért véget a viresztás.
A lámpát továbbra is égve hagyták a halottas szobá-
ban.

A temetés a halál beállásától számított 36 óra
után volt. Ha délutánra esett, akkor 10-11 óra kö-
rül, ha délutánra, akkor 14-16 óra körül. Napkelte
előtt, napnyugta után nem temettek.

A „gödöréjük” ha végezték a munkával, a sírházból bevitték „szemihálózat” (Szent Mihály leve) a halottas házhoz. Kb. félórával a szertartás előtt a koporsóba tették. Egyik halottas lepedőt, amelyik az ő számára készült a koporsóba tették úgy, hogy a díszített vége a láb felől legyen és jól kilátráék. Erre fektették a halottat s lefedték a pörcvászor szemfedővel. Közben temetésre csöngettek ugyanúgy mint kísérszertartáskor s mire a koporsót lerögzették s kivitték már megérkezett a pap és a kántor. Az asztalt, amely mellé a pap és kántor állt, már előre kitették. Az asztalra a legrosszabb mintás abrosz, a „halotas” abrosz került.

Amikor vitték ki az elhunytat a házból, akkor szokott lenni a hozzátartozók részéről az a hangos jajszószólás, amiről el tudom képzelni, hogy ömleszt volt.

A temetési szertartás az evangélikus egyház előírása szerint történt. Nélnk is büszkiztették a halottat a hozzátartozóktól, de nem énkben, mint a katolikusoknál, hanem a következőképpen: „Ha az elköltözött testvér valóban tudna, büszkizna az ő... (és itt a nevük következők valódi rang szerint.) Ha valaki kimaradt a büszkiztatóból, az örök haragok vont maga után. Ugyan esetben általában a pap magára vállalta a tiszteletet (akkor is ha nem úgy volt) és a temetést követő vasárnapon

a templomi intendantokat keretében kihirdette, hogy az "ő töredékéből ez és ez a testvér kimaradt a búcsuztatóból s ezt a mulasztást most pótolja. Így lehetett valamennyire kiegyensúlyozni a résztvevők között. Ennek ere is találtak megjegyzést a rossz-nyelvűek: "jába esét a' má' nek nem olyan mint- ha, ott a koporsóná' búcsuztatták óna."

Városi igazgatóval halottakról nem beszéltem. Az elhunyt erőseket, jószágát voltak főleglegelni hangos sírás, jajgatás közepette. Attól függően, hogy ki volt az elhunyt. (Férj, feleség, unca, gyermek) A sírók te- kintet változó volt. Pl.: "... drága egyetlen népszerű- lő angyalom... jaj de emónti jaj de étkhattá, jaj de magamra hatta'... jaj de 'jába gyűjök haza, jaj de ör- kít ső talélok, pejig még a minap is elhen né- pön mentad hogy kedves feleségem... Né' lögyek, mitéő lögyek, ki vigasztal még éngömct..? Vagy: "... hermetos virágzalan, drága népszerűlő gyereğim stb..." A "népszerűlő" nem maradhatott ki a síratórészletről. És ezt mindet egyfajta dallamra mondták.

Ere a "főnhangon" való síratásra nagyon figyelték a "kísérők" (a meghívottak kivülük, tehát a gyülekezet), mert akik nem főnhangon sírtak a hozzátartozók azt "nem is bánták."

Mivel kedvesebb volt az elhangyt, annál hangosabban kellett kiabálni. Így kiönt a szokás irratlan tömeg. 1951-ben hallottam utoljára ilyen hangos szertartást.

Amikor a pap a prédikáció befejeztével a „miatjánkba” kezdett, akkor indult el a két harangzó a háztól a templomhoz s így majdnem percnyi pontossággal kezdültek meg a harangok, ahogy a gyémant a háztól elindult.

Nagy hír, hogy est a nép, útrak indító szöveget Kéldy püspök annak kihírta a gyémantból, amely így szöveg: „Indulj két testvérem utolsó utadra. Csöndes legyen pihenésed és édes a te szíved álmod.” Egyébként is nagyon legyémantították — hivatalból — a gyémantot. A beszédet és minden más, melyet a prédikációba, vagy az imába vannak valamiképpen — nem más szerint, csak így általában — beszédre a hozzá tartozók. Ez is csak azért, mert a lakosság ragaszkodik hozzá. Egy biztos: a régi szöveg volt.

A viások ötven vannak. Négy ember a helókat egy a keresztet viszi. Ma is. (ma már csak a ravatalozótól a gödönig.) Régen a kereszt itt a felében éresem kényszerítte. Belevise az elhangt nevét, hogy hány évet élt és a helókat és a helókat.

A kerentriőget amely az egészét őrzetartotta a körszig korára készítette. Az ötfontos nagyrégiu népen díszített szögfeje belevették az elhunyt családtagok nevüket kezdőbetűit s az elhalálozási év számát. A kerentriőnek szerepe volt, hiszen régen, amikor még nem volt szokás síremléket állítani — mivel nem kellett rá —, a fekerenten már olvashatatlanná vált az írás, a díszes korárosoltvas-kerentriőjén még mindig el lehetett olvasni ki pihen a bogyópörödött sírkent alatt. A kerentriőget a körszig korára ingyen csinálta, ezért nem voltak pénzt kérni, de a gazda tudta, hogy ezért egy pint bor jár.

A kerentriő erősebbek a család közösen volt korárosítják és kétfelől ráakasztottak egy-egy „fönődős” vagy „síkfajtós” könyveruhát, (ylóni szőtt.) Ezeket a szertartás végén egyiket a papnak, másikát a kerentriőnek adták.

A gyermekhalottak a kerentriőket vitték ki. Kerentriőmendes, tehát 12 éves korig. Az egészen kis korúak a fejükön. Kis lánykoromban, az 1940-es években láttam ilyent. Borzostó volt. Az első kerentriő — akinek a kerentriő kerentriőzik a gyermeket — egy fehér fej-kendőből tekercset csinált (a fejükre alá is ilyent voltak tenni) a fejére tette, a többi kerentriő pedig fölbegyitette a fejére a kis koporsót, utközben váltották egymást. Konfirmálás után a lányhalottak a lánypejtésai, legények a legénypejtésai vitték

A kerentriőget amely az egészét őrzetartotta a körsig korára készítette. Az őtfajtos nagyrégiű népen díszített szögfejtőbe beleülték az elhunyt ~~keszde~~ ~~betű~~ nevűnk keszdebetűit s az elhalálozási év számát. A kerentriőznek szerepe volt, hiszen régen, amikor még nem volt szokás síremléket állítani — mivel nem kellett rá —, a fekerenten már olvashatatlanná vált az írás, a díszes korárosoltos-kerentriőjön még mindig el lehetett olvasni ki pihen a bogyópörödött sírkent előtt. A kerentriőget a körsig korára ingyen csinálta, ezért nem voltak pénzt kérni, de a gazda tudta, hogy ezért egy pint bor jár.

A kerentriőre erősebbek a család közösen vett koszorúját és kétfelől ráakasztottak egy-egy „fönődős” vagy „síkfajtós” köngyérutatót, (ylánimőttök.) Ezeket a szertartás végén egyiket a papnak, másikát a kerentriőnek adták.

A gyermekhalottak a kerentanyák vitték ki. Kefirmendus, tehát 12 éves korig. Az egészen kisriket a fejükön. Kislánykoromban, az 1940-es években láttam ilyent. Borzostó volt. Az első kerentanya — akinek a kezén kerenteltek a gyermeket — egy fehér fej-kendőből tekercset csinált (a fejükre alá is ilyent voltak tenni) a fejére tette, a többi komacsorony pedig fölregizette a fejére a kis koporsót, utközben váltották egymást. Konfirmálás után a lányhalottak a lánypajtásai, legényt a legénypajtásai vitték

utolsó útjára. A halott leány fejére mangasszongyi koronát, a leány mellére völegénybokritát tettek öltöztetéskor. Feltalárrongyt úgy 50 éves korig a keresztényi komasszongyi férfit a keresztkondi vitték. A visők ~~már~~ a hármál fekete szelű zsebkendőt kaptak az elhunyt hozzátartozóitól. Ezt az asszonyvisők a szoknyakötésbe fűzték, a férfiak pedig a zsebkendőbe tették úgy, hogy jól kilátszék. Erőből tudták a "késéiök", hogy kik a visők.

Hogy asszonyhalottnál asszonyok, leányát lányok a visők, ez tulajdonképpen csak jelképes volt, hiszen négy leány, vagy asszony nem bír volna el ekkora terhet. A következőképpen történt: A négy viső vállára fölszegtették a "zemihálóvát" a halottat a férfirokonok s aztán ők vitték a terhet vigyázva, hogy a tiszteletbeli visőkre ne eredjen rá. A férfi-visőknek is segítenek a férfirokonok, hiszen négyen ők sem bírnák.

Az idős férfihalottat a második unokaöccsök nőit az unokahúgok, vagy a halott keresztgyermekai viszik. Ez ezzel magyarázható, hogy a komák komasszongyok egy része már nem él, vagy nagyon öreg.

A régi Nemospátióban, mai Pátióban soha senki sem viselte a halottját kornival (lovaskornia gondolatok) a temetőbe. Ezt nagyon megelégedésnek

lantották. Gyngolták is a nemzed köznégetet, így pl. Porogot: „Korivaa viktik ki a halottjaikat, mint a döögöt.”

A gyászmenet a következőképpen volt összeállítva:

Elöl ment a keresztviső, vállán a keresztel, a kereszt irásos fele nézett előre a keresztivel, a két szőttes pedig hátul lógott. (Egyik szőtsénél fogva könnyen elvéphető madszeggel szokták a keresztet visíteni) A keresztviső után ment a papp, a bántor és néhány jobb énekes a kérésők közül. Énekesével kísérték a halottat egészen a sírig. Ezek után mentek a visők a kelenel, majd utánuk a hosszabardosok rokonsági rangsorolásban. ~~Itt~~ most kb. kitépésnyi megrakítás volt és így következtek a „kérésők.” A tömeg. Ezt a fölélleni rendet a legkívánosibb formázatuk sem bontották meg.

Amikor a halottat vállukra vették és indultak vele kijelől az udvarból, az egyik rokonszony — akit erre fölkérték — kireladt az istállóba és fölvette a markákat, lovakat, majd az ölben a dírmiket. Az udvarban az eprőfőzést is megszervezték, majd a halottszobában összeröppört zenekart lapáttal a gyászmenet után dobta, aki a műveleteket vezette, ez nem ment el a töme-

őre, hanem ottmaradt házórszónak. Kiszellőztette a szobát, kihordta a halottas ágy kellekeit. Az udvaron egy székre tett melencébe vizet öntött, a szék támlájára vízmentőrést tett. A temetőnél vízszűrők ebben jelképesen kereszt mostak. A kerangok addig szóhat (ma is), míg a temetőnél visszafelé jövőök nem szólnak a kerangozó(k)nak hogy elhagyhatják.

A halottat mindig lábhal előre viszik, a sírba ~~helyezésről úgy kéri, hogy~~ úgy helyezik, hogy kelet felé néssen. Ezt mindig betartják ma is.

A halottas tor egy ebéd, vagy vacsora. Ha délelőtt van a temetés, akkor a halottas tor délelőtt van, ha délután, akkor vacsora idején. Ez a szokás ma is áll! Nyákon nem szoktak nagy "matéri" vágni a meghívottak, hiszen már a halálest napján meghívták őket. Elég volt, ha a házvezető a temetés befejeztével szült nekik. A tor abban a szobában volt, ahol a ravatal állt. A nagyobb bútorokat már a főhávatulozásokon kivittik a helyiségből, hiszen a virasztóknek is kellett a hely. Most az asztalokat ugyancsak rendezték el, mint lakodalomra. A szoba háron oldalán úgy, hogy kívül-belül ülhessenek. A halottas toron 30-60 résztvevő szokott lenni attól függően, kinék milyen niper a rokonsága, de még inkább, hogy milyen kedves hozzájárulást kaphatnak.

Az elhunyt rokonságát hívták meg a második, sőt harmadik nokatestűségi. Meg a keresztanyákat, komaszonyokat. A túlélt házastárs a saját rokonságából csak a nagyon közeliakat — testvért, zülöt, gyermeket hívta a tóra.

Amikor a torosok (nem hívődés, csak nem vendégek, andégek csak lakodalomban vannak) összejönnek, a háziak minden ceremónia nélkül esztalhoz ültetik őket. Itt nincs ülésrend, mint a lakodalomban, itt éköséri rendben ülnek esztalhoz. És kezdődik a nagy, lakodalmas vacsorával fölért halottas tor. Az ételék: húsleves érnemzetelttel, főtt marha- és tyúkhús paradicsom-mártással, friss, kemencében sült rétes, pirított tyúkhús, fokhagymás marhahús kukoricával és sazenyarral, majd petkó (diós, mákos). Ez volt régen. Az utóbbi időben kb. így 15 éve már rándott és peccenyekést, meg édes-süteményeket is adnak. Régen semiféle alkalomra (keresztelő, lakodalom, halottas tor) nem készítek diós-mákos.

Mivel kedvesebb volt az elhunyt, annál nagyobb a tor. Emlékeztem óta két eset volt a felutban, hogy csak pöcköllet és süteményt láttak a torosok elé, ezt a felu népe nem felejté el. „Engyibe nézte az anyját?” mondják, mivel a tor az elhunyt lénye tartotta. Egy esetről tudok, ahol senmit nem tartottak, ennek a családunk

alkalomadtán ma is odavágják: „Eléjték az enyujkat, mint egy döglött tikot!” Pedig már több, mint húsz éve történt.

Az ital a halottastoron nagyon csak bor volt. Ma már neknek az asztalokra sör, sőt üdítő-italt is. Röviditalt (égettt meszt) soha! A bor, ha vörösre, éjfélig is eltart. Nyakon mindenről beszégetnek s a vége felé még nevetségelni is szoktak, ha valami vicces dologról esett szó. Bizonyos mértékig. A hangulat általában komoly és ünnepléses. A háziak mindigis menaszalták a borosokat. Ezt elősegítendő, az utolsó éltfogások közt jó nagy szünket tartottak. Megszólták a faluban a háziakat ha korán hazamentek a borosok: „Odavagdatak eléjtek mindörk hama'-hama', hogy csak miné' előbb nyugnyenck hazra.” Ha délebb volt a bor, akkor az valamivel rövidebb ideig tartott — különösen dolog-időben. Nyakon a borosok jobban rittek, s ha már medelőzködtek, csak be kellett inni az ételeket.

A borosok kizárólagosul a közeli rokonágból való 5-6 asszony és 2-3 férfi vési. Utóbbiak az italtól gondoskodnak. A halott közeletlen hozzá- tartozói — házastárs, nő, gyermek — csak az előkérőket intéstik, a főzésben, tálalásban nem vettek részt. De be sem ültek a borosok közé,

inkább csak kinélgatték őket.

1975-ben készült el nálunk a ravatalozó. Orsós a halottnak miután felöltöztették, koporsóba borzik és kivisítik a temetőre. A helyi T. SZ ekkor ingyen adja a gépkocsit, de nem nagyon vési igénybe a lakosság, hiszen majd minden háznál van személygépkocsi. A közeli rokonnak nálunk a hozzátartozók és a koporsót a halottal udánfutón nagyon lassan, minde lépésben, a közvetlen hozzátartozók kíséretében viszik a ravatalozóba. Nyakon is viszik a herangok. A régebben háznál tartott gyűrszentelés most a ravatalozó nyitott előterében történik és a virágok a ravatalozótól a gödörig viszik a koporsót ugyanabban a föléllésben, mint amikor a háztól indultak.

A templomi herangokkal nem herangoznak a jégfelhő elé. Azt tartják azért mert ez nem hasszál, mivel ez öngyilkosokat is kiharangozsát vele. "... ottan herang nem hasszál ellem, mivel akasztott embőrt is herangozsát."

Jégfelhő elé a szőlőhegyben lévő heranggal herangoznak, ezzel viszont nem herangoznak halottra.

Régen a családtagok közösen vettek koporsót az elhunytáé is negy százelet velt, ha a koporsón 3-4 korszai velt. Ma már minden meg-

hívott víz — valószínűként — így hogy 30-40 koronán is van egy-egy temetésen. Van, aki egy rémél beviszi a sírkészbe és időnként kihoz egyet-egyet, hogy mindig legyen új koronán a síron (mikor szörrel léven sző), de a legtöbbször azt mondják: „Anna vót rénsza. Erve' má' nem 'pörölknek“.

A temetői előkészületekhez és a halottakhoz használt ruhákat (abron, lepedő stb.) két napig nem szabad kimenni. Az okát nem sikerült megkérdezni.

Ha a halott réme nyitva marad, azt jelenti vár valakit a valódtól. Hamarosan meghal valaki a hozzátartozók közül.

Ma is vannak a faluban akik hiszik, hogy az elhunyt egy ideig hazajár. Hogy este elhagyják az asztalon az ételt, italt és reggel hiányzott belőle. Némelyek boldog áhitattal hisznek a halál utáni hazajárásban, ám nem mindenki örül a hazajáró lélek látogatásának. Egy asszony, aki életében sem jött össze ~~az~~ elhunyt anyósával, így mesélte el a látogatókat: „Az én napam is möggyött mindön éjje' úgy éfédájba'. Csak nyitogatta, csak nyekögette azt a sífonérajtót. Mire odanéztem akkor mög-má' suttan sző vót. Na, gondoltam, maj' én, mög-lesöm. Egy este orotán csak üttem az ügybe, hogy e né aluggak. Hát éccör csak möggen hallom

ám, hogy nyitogati a rifonérajtót. Na, akkor e-
charikétottam neki: Ej est a hédőzvári egy tste-
nét! Mit nyitogati kee est a rifonérajtót? Mőg-
dögött, lögyön ott ehé. vitték! Na, akkor eekul-
logott, többet nem gyűtt. " Mások szerint ilyen-
kor est kell mondani háromszor: minden jótét
lélek a Nagyúristent dicséri!

Szekáll Miklósra

(a bekielölt anyag: 2 példány)

290-15